

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในภาคเหนือ กรณีบ้านเปือ อำเภอ
หางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา การปรับตัวของชุมชนในด้านการผลิต ความเชื่อ
และความสัมพันธ์ในชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในภาคเหนือ และเงื่อนไขและองค์ประกอบทางสังคมที่
เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารของทางราชการคือ หน่วยงานในอำเภอ
หางดง และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามด้วยตนเอง ซึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลสนาม ผู้
วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการ
บันทึก กลุ่มบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 3 กลุ่มอายุและ 3 ฐานะ คือ กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่ม
วัยผู้ใหญ่ กลุ่มวัยรุ่น ทั้ง 3 กลุ่มจะมีกลุ่มละ 3 ฐานะคือ ฐานะดี กลุ่มฐานะปานกลางและกลุ่มฐานะ
ต่ำ หลังจากตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และ
นำเสนอโดยการบรรยายและอธิบาย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย ในประเด็นเรื่องการปรับตัว
ของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเงื่อนไขและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องนั้น โดยแบ่งเป็นยุค ๆ
ดังนี้

ยุคผลิตแบบพอยังชีพ

ด้านการผลิต

ระบบการผลิตแบบพอยังชีพในยุคนี้ เป็นการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้มากกว่าเพื่อขาย ในยุคนี้
ชุมชนไม่ต้องมีการปรับตัวมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จากภายนอกยังแพร่เข้าไป
ไม่ถึง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เอื้อต่อการผลิตแบบพึ่งตนเอง ทำนา

เลี้ยงสัตว์ ทาอาหารตามแหล่งธรรมชาติไว้บริโภค และประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ไว้ใช้เอง กระบวนการผลิตใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นสำคัญ ดังนั้น การผลิตจึงต้องผนึกกำลังใจกำลังกาย ของสมาชิกในครอบครัวและในชุมชนมาร่วมกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีและประเพณีต่าง ๆ ขึ้น เช่น ประเพณีเลี้ยงแขก ประเพณีสู้วัวควาย ประเพณีแก้กนา ประเพณีเรียกขวัญข้าว เป็นต้น และ ยังก่อให้เกิดกลุ่มขึ้นอีกด้วย ได้แก่ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น กล่าวโดยสรุปแล้ว เศรษฐกิจและการผลิตของบ้านเข็ญคูนนี้ ยังคงเป็นแบบพึ่งตนเอง กล่าวคือ ชาวบ้านปลูกข้าวกินเอง ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และหาของป่าไว้เป็นอาหาร เกี่ยวหญ้ามาทำเป็นหลังคาบ้าน ทอผ้าใช้เอง มีชีวิตเรียบง่าย การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งจากภายนอกและภายในมีน้อย ชาวบ้านแทบจะไม่ต้องปรับตัวต่ออย่างใดก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบาย และเมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งขาดแคลนก็สามารถหยิบยืมแบ่งปันช่วยเหลือกันไปได้

ด้านความเชื่อ

ความเชื่อและพิธีกรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับการผลิต ภายใต้ความเชื่อที่ว่า เมื่อใช้ประโยชน์จากธรรมชาติก็ควรที่จะน้อมตัวลงขอบคุณธรรมชาติ ด้วยเห็นว่าสรรพสิ่งในโลกนี้มีเจ้าของ จึงต้องมีการขอและขอบคุณเมื่อใช้แล้ว พิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีในยุคนั้น ได้กล่าวไว้แล้วในด้านการผลิต นอกจากความเชื่อที่เกิดจากระบบการผลิตแล้วยังมีความเชื่อที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมในด้านอื่น เช่น ความเชื่อเรื่องผี จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการไหว้ผีปู่ย่า การไหว้ผีเจ้าบ้าน พิธีสืบทอดบ้านขึ้นในชุมชน ความเชื่อเรื่องผีจะเป็นตัวยึดเหนี่ยวและควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ในขณะที่การแพทย์ยังไม่เจริญเท่าที่ควร เมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย ความเชื่อเรื่องผีเป็นการรักษาจิตใจได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นผียังเป็นตัวควบคุมปทัสฐานทางสังคมมิให้คนทำผิดศีลธรรม ประเพณีออกนอกกลุ่มนอกลทาง มิฉะนั้นแล้ว ผีจะลงโทษอาจทำให้เจ็บป่วยได้ หรือถ้าหากใครทำดีก็จะช่วยให้ชีวิตมีแต่ความสุขด้วยเช่นกัน

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

ความสัมพันธ์ในครอบครัวและในระบบเครือข่ายมีสูงมาก จะเห็นได้จากเวลาที่มีประเพณี พิธีกรรมหรืองานพิธีต่าง ๆ คนภายในครอบครัวและญาติพี่น้องจะเป็นกลุ่มแรกที่จะช่วยเหลือสมาชิกกัน รวมไปถึงการใช้แรงงานในการผลิตด้วย ผู้ที่เป็นเครือข่ายจะช่วยเหลือกันก่อนบุคคลนอก เครือญาติ ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติกันโดยสายเลือดหรือโดยการแต่งงาน สมาชิกที่เข้ามาอยู่ใหม่ก็จะยอมรับนับถือญาติของอีกฝ่ายอย่างสนิทใจ สมาชิกในครอบครัวและเครือญาติจะมีความรักให้แกกัน ช่วยเหลือพึ่งพากันได้และมักจะมีผู้อาวุโสเป็นศูนย์รวมที่ลูกหลานให้ความเคารพนับถืออยู่เสมอ

ส่วนความสัมพันธ์นอกระบบเครือข่าย การช่วยเหลือพึ่งพา การมีน้ำใจต่อกันของคนในชุมชนในยุคนี้นี้มีสูงมาก ถึงแม้ว่าจะไม่ผูกพันกันเท่าในระบบเครือญาติ แต่การผลิตที่ต้องร่วมแรงงานกันเป็นเหตุผลักดันทำให้ชุมชนต้องมีการรวมตัวกัน เพราะต่างต้องอาศัยพึ่งพากัน การแก่งแย่งแข่งขันกันระหว่างชาวบ้านด้วยกันมีน้อย ต่างก็ดำเนินชีวิตไปอย่างปกติสุข ไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในชุมชน มีแต่ความร่วมมือเกิดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ เช่น ก่อนที่จะมีการปลูกข้าว เหล่าชาวนาทั้งหลายจะต้องมีการวางแผนร่วมกันว่า จะมีน้ำเพียงพอแก่การเพาะปลูกหรือไม่ ถ้าไม่พอพวกเขาจะต้องหาวิธีแก้ไขอย่างไร ดังเคยกล่าวไว้แล้วว่า ชาวนาจะต้องแบ่งเวรกันไปเฝ้าน้ำจากต้นน้ำเพื่อไม่ให้คนอื่นมาเอาไปใส่ในนาของตนจนหมด ชาวบ้านที่เป็นชาวนาเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและยินดีที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องอื่น ๆ ต่อกันด้วย

ความสัมพันธ์ขององค์กรและผู้นำชุมชนในยุคนี้นี้ มีลักษณะเป็นธรรมชาติไม่มีกฎเกณฑ์อะไร การรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือพึ่งพากัน เป็นเรื่องของการมีน้ำใจต่อกัน เพื่อแก้ปัญหาและเอาชนะธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ที่บริสุทธิ์ ในกลุ่มธรรมชาตินี้จะมีคนใดคนหนึ่งซึ่งสมาชิกในกลุ่มไว้วางใจและมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำของกลุ่ม จะเป็นผู้ที่สมาชิกเห็นว่ามีความรู้ความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ของกลุ่มเป็นอย่างดี ผู้นำจะเป็นผู้ที่เสียสละ มีจิตใจดี จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่มุ่งหวังสิ่งตอบแทนแก่ตนเองเพียงผู้เดียว ที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือ กลุ่มเหมืองฝาย ซึ่งได้เคยพูดถึงรายละเอียดมาแล้วข้างต้น

ยุคผลิตเพื่อขาย

ด้านการผลิต

การที่ชาวจีนเริ่มเข้ามาทำการค้าในเชียงใหม่ และขยายตัวเข้าไปถึงชุมชนบ้านแปง เป็นการผลักดันให้ชาวบ้านมีความต้องการสินค้าเครื่องอุปโภค บริโภค ที่แตกต่างไปจากเดิม แต่ชาวบ้านไม่มีเงินที่จะใช้จ่ายได้ เพราะที่ผ่านมาชาวบ้านไม่มีการซื้อขายกัน มีแต่การแลกเปลี่ยน แบ่งปันและผลิตใช้เอง เมื่อชาวบ้านเห็นว่าสินค้าใหม่ที่น่าสนใจ ความต้องการเงินที่จะนำมาซื้อจึงเกิดขึ้น ชาวนาเหล่านี้จึงเร่งการผลิตเพื่อขาย มีการบำรุงดิน ใช้ยาปราบศัตรูพืช เลือกปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ตามที่ตลาดต้องการ มีการควบคุมผลผลิตกันมากขึ้น ชาวนาต้องทำงานหนักขึ้น โดยในแต่ละปีเมื่อเสร็จสิ้นฤดูการทำนาแล้วพวกเขาจะปลูกพืชชนิดอื่นต่ออีก ซึ่งทำให้สภาพดินเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว แต่ความจำเป็นที่จะต้องปลูกพืชนอกฤดูก็มี ดังนั้น ชาวนาจึงต้องใช้ปุ๋ยช่วยในการบำรุงดิน โดยพ่อค้าจากภายนอกเป็นผู้แนะนำและนำมาขายให้ชาวบ้าน ต้นทุนในการผลิตจึงเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องทำงานหนักแต่ก็ไม่ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น นอกจากนั้นยังต้องจ้างเครื่องจักรและต้องจ้างแรงงานคน ชาวนาที่เช่านาคนอื่นทำจึงเลิกทำกันเป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับเจ้าของนาบางคนก็เห็นว่า ทำนาไม่คุ้มค่า ขายข้าวแล้วไม่ได้กำไร บางบักก็ขาดทุน จึงหันหน้าไปประกอบอาชีพรับจ้างกันทั้งในเมืองและในโรงงานภายในชุมชนเอง และส่งผลกระทบไปถึงแรงงานแลกเปลี่ยนในชุมชนมีเพียงพอ ดังนั้น ชาวนาที่ยังคงยึดอาชีพทำนาต้องจ้างแรงงานแทนแรงงานแลกเปลี่ยนดังเช่นอดีต ต้นทุนในการผลิตจึงมากขึ้น มีการจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักร ชาวนาหลายครอบครัวต้องหยิบยืมเงินจากญาติพี่น้องมาก่อน พอขายข้าวได้จึงค่อยคืนให้

ด้านความเชื่อ

ความเชื่อที่แสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต ยังคงมีอยู่เหมือนเดิมในต้นยุค เพียงแต่รูปแบบจะย่อลง พอมาถึงปลาย ๆ ของยุคเริ่มหายไป เพราะชาวนามีจำนวนน้อยลงและชาวนาที่เหลือก็ไม่ได้รับน้ำจากธรรมชาติมาใช้ในการเพาะปลูก เนื่องจาก

ระบบชลประทานของรัฐบาลได้ส่งน้ำมาให้ทุกปี ในด้านความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษยังมีอยู่และระดับความเข้มข้นก็ยิ่งทัดเทียมกับยุคที่ผ่านมา พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ชาวบ้านยังปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอ

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

การผลิตและความเชื่อที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และระหว่างคนในชุมชนแปรเปลี่ยนตามไปด้วย การประกอบอาชีพที่เริ่มแตกต่าง การต้องทำงานหนัก การใช้เครื่องจักรทุ่นแรง และการใช้น้ำจากระบบชลประทานทำให้ชาวนาต้องเร่งรีบผลิต มิเช่นนั้นถ้าล่าช้าจะไม่พอทำให้เกิดผลเสีย การผลิตขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ความสัมพันธ์ที่เคยช่วยเหลือพึ่งพากันก็จะเป็นการจ้างแทน

ความสัมพันธ์ขององค์กรและผู้นำชุมชนในยุคนี้ เริ่มแตกต่างจากยุคแรก การรวมกลุ่มของสมาชิกจะมีผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย การพึ่งพาอาศัยกันแน่นเชิงธุรกิจ เพื่อให้เกิดอำนาจในการต่อรอง ผู้นำมักจะเป็นผู้ที่กว้างขวางรู้จักและสามารถติดต่อกับคนภายนอกได้ ผู้นำจะเป็นคนกลางที่รับเอาสินค้าจากภายนอกเข้ามาขายให้ชาวบ้าน และเป็นคนติดต่อพ่อค้าให้เข้ามารับซื้อผลผลิตของชาวบ้านด้วย ผู้นำในยุคนี้นอกจากทำเพื่อประโยชน์ของกลุ่มแล้วยังได้ผลประโยชน์ส่วนตัวด้วย เขาจะต้องมีฐานะทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจและมีความรู้สูงพอสมควร

ยุคการผลิตแบบหลากหลายและขายแรงงาน

ด้านการผลิต

การทำมาหากินในยุคนี้ มีความหลากหลายและแตกต่างจากในอดีต กล่าวคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพรับจ้าง ได้แก่ เป็นลูกจ้างบริษัท ทำงสรพสินค้า รับจ้างทำสินค้าตัดกรรมซ่อมเครื่องยนต์ กรรมกรก่อสร้าง เป็นต้น ชาวบ้านที่ทำนา รับราชการ ทำธุรกิจและค้าขายก็มี

แต่น้อยมากเมื่อเทียบกับอาชีพรับจ้าง ลักษณะของการทำมาหากินที่ปรับเปลี่ยนไป ส่งผลไปถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนด้วย จากเดิมที่มีชีวิตเรียบง่าย กลายมาเป็นชีวิตที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ ตามสมัยบริโภคนิยม ชีวิตมีกฎเกณฑ์มีระเบียบมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ตื่นเข้ามาต้อง ไปทำงานให้ทันตามเวลาที่นายจ้างกำหนด ผู้ที่อยู่ในวัยเรียนก็ต้อง ไปโรงเรียน บทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ด้านความเชื่อ

ระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ในยุคนี้ยังมีอยู่ แต่รูปแบบจะง่ายและสั้นกระชับรัดกุมกว่าในอดีต เพราะกลุ่มที่ปฏิบัติเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ในชุมชน ไม่เป็นพิธีกรรมระดับชุมชนดังเช่นในอดีต ส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านยังคงปฏิบัติกันอยู่ประจำจะเป็นความเชื่อ และพิธีกรรมในระดับครอบครัวหรือปัจเจกชน ได้แก่ พิธีส่งขวัญข้าว พิธีแฮกนา เป็นต้น ส่วนประเพณีที่เคยยิ่งใหญ่ในอดีต เช่น พิธีเลี้ยงผีฝายนั้น ชาวนายกเลิกการปฏิบัติกันด้วยสาเหตุที่เคยกล่าวไว้ในบทที่ 4 ประเพณีลงแขกที่พบในช่วงต้นยุคก็ เริ่มหายไป เช่นกัน

ส่วนความเชื่อที่ชุมชนยังคงปฏิบัติกันอยู่ ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องของศาสนาและผี เพราะเป็นการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษและเป็นความเชื่อที่เชื่อว่า ถ้าหากได้ปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดสุข นำสิ่งที่ดีมาสู่ตน และในทางตรงกันข้าม ถ้าปฏิบัติไม่ดีก็จะถูกลงโทษ การทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนายังคงมีอยู่ เช่น เดิม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ถูกปลูกฝังเรื่องบุญบาปมาตั้งแต่เกิด ส่วนเด็กวัยรุ่นมักจะทำงาไกลเรื่องนี้ เพราะระบบการศึกษาและการทำมาหากินที่พวกเขาให้ห่างจากชุมชนออกไปจนโอกาสมีน้อยลง

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวยังมีอยู่ ถึงแม้ว่าบทบาทและหน้าที่ของคนในครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไป ทุกคนในครอบครัวต่างมีหน้าที่รับผิดชอบต่าง ๆ กันไป ผู้หญิงมีบทบาทในการ

รับผิดชอบช่วยเหลือครอบครัวมากขึ้น และนับวันจะทัดเทียมกับชาย ระบบเครือข่ายก็ยังทำหน้าที่ได้ดี และช่วยเหลือกันทุกครั้งที่มีงานพิธีในกลุ่มญาติ ส่วนความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน ชาวบ้านก็มีเครือข่ายติดต่อกันกว้างขวางขึ้น ทั้งในเชิงธุรกิจและส่วนตัว ความสัมพันธ์ในชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวพร้อมกันทั้งชุมชนไม่ค่อยมี การรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพในปัจจุบัน ความผูกพันมีลักษณะต่างจากการทำนาในอดีต การลงแขกดูเหมือนว่า ความผูกพันร่วมแรงร่วมใจในการช่วยเหลือกันทำงาน มีความจริงใจ โดยไม่คิดมากเรื่องค่าตอบแทน ต่างจากการรวมกลุ่มรับจ้างในปัจจุบันที่ค่าตอบแทนจะเป็นตัวแปรที่สำคัญมาก ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มเครือญาติกันก็ตาม

ความสัมพันธ์ขององค์กร ผู้นำในยุคนี้จะเป็นทางการมากขึ้น กลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่สมาชิกจัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการรวมตัวกันเพื่อประกอบอาชีพ มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ค่อนข้างชัดเจน การช่วยเหลือตนเองของสมาชิกภายในกลุ่มส่งผลให้กลุ่มเข้มแข็ง ตัวผู้นำที่เป็นผู้ริเริ่มจะเกิดขึ้นก่อน มีผู้ตามเพียง 2-3 คน ต่อมาจะมีผู้ตามมากขึ้น สมาชิกยอมรับกฎเกณฑ์ของผู้นำและของกลุ่ม และถ้าไม่พอใจก็ออกจากกลุ่มไปเลยโดยไม่มีความผิดใด ๆ ผู้นำในแต่ละกลุ่มจะเป็นผู้ที่มีความกว้างขวาง มีความรู้กว้างขวาง มีความคล่องตัว สามารถพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นจนผู้อื่นเห็นตาม ส่วนผู้นำที่เป็นทางการที่แต่งตั้งโดยรัฐ จะมีบทบาทหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย ถึงแม้จะไม่ได้ใช้อำนาจเอาวัดเอาเปรียบต่อสมาชิก แต่ก็ใช้ตำแหน่งเป็นช่องทางทำมาหากินของตน ผู้นำที่ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลบางคนก็เป็นผู้นำตามธรรมชาติอยู่ก่อนแล้ว

อภิปรายผล

ผลกระทบจากพลังภายนอกต่าง ๆ ได้แก่ การขยายตัวของบทบาทของรัฐในรูปของการบังคับใช้กฎระเบียบต่าง ๆ และการดำเนิน โครงการพัฒนาในหมู่บ้านและอิทธิพลของ เศรษฐกิจ การค้าระบบทุนนิยมของประเทศและของโลกที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจและการผลิตในหมู่บ้าน บ้าน बैอ เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เมืองที่ค่อนข้างจะมีความเจริญทางกายภาพ เมื่อเมืองขยายตัว เกิดการสูญเสียที่ดิน ทำให้คนต้องออกไปหางานนอกชุมชน ระบบเศรษฐกิจต้องพึ่งพิงตลาดในเมือง โดยทำการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตที่ได้จากภาคเกษตรชาวนาจะขายให้กับพ่อค้าในเมือง ในขณะที่เดียวกันใน

กระบวนการผลิต ชาวนาก็ต้องซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เครื่องจักรจากพ่อค้าเช่นกัน ในด้านเงินทุน ชาวนาจะมีเงินเก็บส่วนหนึ่งที่ได้จากการขายผลผลิตไว้เป็นทุนในการจ้างงานในปีที่ผ่านมา ถ้าหากขาดเหลือก็จะหยิบยืมจากญาติพี่น้องบ้าง การกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือจากนายทุนมีน้อย เพราะผู้ที่ทำนาส่วนหนึ่งไม่มีหลักประกัน เนื่องจากเช่านาคนอื่นทำ ส่วนชาวนาที่ทำนาของตนเอง มักจะมีเงินเหลือเก็บจากปีที่ผ่านมา ในช่วงที่ไม่ได้ทำนา ชาวนาจึงจะรับจ้างอย่างอื่นต่อไป การสูญเสียที่ดินของชุมชนทำให้คนต้องออกไปทำงานนอกชุมชน ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ยึดอาชีพรับจ้างหัตถกรรมก็ต้องอาศัยพึ่งพาตลาดภายนอกเช่นกัน จะมีพ่อค้า นายทุนเอาสินค้ามาให้ทำแล้วจ่ายเงินค่าแรงให้ โดยชาวบ้านแทบไม่ต้องลงทุนเลย ในช่วงเวลานี้อาชีพรับจ้างใช้แรงงานกึ่งฝีมือยังมีอยู่สูงมาก ตลาดภายนอกกำลังต้องการ การที่ชาวบ้านทำงานกันอย่างขยันขันแข็ง พวกเขาไม่มีเวลาผลิตของกินของใช้เองตั้งแต่ก่อน พวกเขาจะใช้เงินที่ได้จากการรับจ้างแลกซื้อสิ่งของที่จำเป็นต่าง ๆ จากร้านค้าและตลาดเมือง

เมื่ออาชีพการเกษตรคือทำนาลดลง เนื่องจากพื้นที่ทำกินมีจำกัด ชาวบ้านส่วนใหญ่จะออกไปทำงานทำนอกชุมชน เปลี่ยนจากแรงงานภาคเกษตรกรรมไปสู่แรงงานอุตสาหกรรม หัตถอุตสาหกรรม โรงงาน และบริการ ทำให้ชาวบ้านห่างจากชุมชนออกไปทุกที ทำให้ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงด้านการผลิตแบบเก่า พิธีกรรม ความสัมพันธ์ทางสังคมลดลง มีการเคลื่อนย้ายแรงงานสูงในบ้านเข่า เช่นเดียวกับงานวิจัยของชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) ที่ได้ศึกษาชุมชนบ้านสันและบ้านแก้วแล้วสรุปไว้ในบทความเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ" ไว้ว่า มีการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เมืองสูงเช่นกัน ดังนั้นในชุมชนบ้านเข่าและชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เมืองในภาคเหนือ ปัญหาเรื่องย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมในชนบทไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในสังคมเมืองก็จะยิ่งเป็นปัญหามากขึ้น

จากการที่ชาวบ้านได้ออกมาสู่ชุมชนเมือง พวกเขาได้เห็นแบบอย่างของการบริโภคแบบใหม่ที่แตกต่างจากวิถีชีวิตของตน สินค้ามากมายทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคที่โรงงานและบริษัทต่าง ๆ แข่งขันกันผลิตออกสู่ตลาดเพื่อจำหน่ายให้ผู้บริโภคได้เลือกใช้อย่างครบครัน ทั้งสินค้าที่จำเป็นและสินค้าฟุ่มเฟือย นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีค่านิยมในการเที่ยวหาความสุขได้มากขึ้นจากสถานบริการ

ในเมือง ไม่ว่าจะ เป็นตามห้องอาหารที่มีดนตรีฟัง โรงภาพยนตร์ ห้างสรรพสินค้าและการบริการอื่น ๆ อีกหลายรูปแบบ อิทธิพลของการโฆษณา ยั่วยุให้พวกเขากลายเป็นคนบริโภคนิยมไปในที่สุด ทำให้พวกเขาต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ

นอกจากนี้ มีการเกิดขึ้นของคนกลุ่มใหม่ขึ้นในชุมชน โดยคนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาสูง ฐานะค่อนข้างดี มีงานทำที่ดีและมั่นคง เช่น ทำงานบริษัท ราชการ นักธุรกิจ คนกลางติดต่อ หรือ นายหน้าซื้อขายคนกลุ่มนี้จะใช้ชีวิตแบบคนเมือง เป็นต้นว่า มีค่านิยมทางด้านวัตถุ สังคมบริโภค แต่งกายตามสมัยนิยม มีระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับตัวเอง มีความเป็นส่วนตัวสูง ไม่ชอบสูงส่งกับใคร และไม่ร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ในด้านความเชื่อ พิธีกรรมในชุมชน เหลือแต่การปฏิบัติทางพิธีกรรม แต่ด้านของเนื้อหาสาระ เบื้องหลังของการประกอบพิธีกรรมนั้น แทนจะไม่มีใครรู้ความหมายลึกเท่าใด ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้เหมือนในอดีต ซึ่งคงสืบเนื่องจากระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนที่ขาดตอนลง อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของชุมชน หรือการเข้ามาแทนที่ของสถาบันอื่น ๆ ที่เป็นทางการ ที่ทำหน้าที่สอนหรือถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการจากสังคมภายนอกมากขึ้น

ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ระบบเครือญาติ พี่น้องในอดีตจะเป็นเรื่องของน้ำใจที่บรรดาญาติพี่น้องมีต่อกัน แต่ปัจจุบันระบบนี้ เปลี่ยนเป็นทางการมากขึ้น เช่น การรวมกลุ่มเครือญาติเพื่อประกอบอาชีพมีการใช้กฎหมายเกณฑ์เป็นเครื่องตัดสิน ความไว้น้ำใจกันในหมู่บ้านหมดไป ในประเด็นนี้ ชชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) ได้ให้ข้อสรุปแบบเดียวกันในการศึกษาเปรียบเทียบชุมชนบ้านสันและบ้านแก้ว

ข้อเสนอแนะ

จากผลสรุปของการศึกษาถึงลักษณะการปรับตัวของชุมชน ตลอดจนเงื่อนไขและองค์ประกอบที่สำคัญ พบว่า ชุมชนมีการปรับตัวทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการผลิต ชุมชนส่วนใหญ่เลือกที่จะประกอบอาชีพอย่างอื่น แทนการทำนา เนื่องจากที่ดินมีปริมาณน้อยลง ประชากรเพิ่มมากขึ้น การลงทุนในการผลิตสูง ผลตอบแทนไม่ค่อยคุ้มค่า ประกอบกับเมืองเชียงใหม่ได้ขยายตัวทั้งภาคอุตสาหกรรมและหัตถอุตสาหกรรม ชุมชนจึงมีโอกาที่จะเลือกประกอบอาชีพอย่างอื่นได้เหมาะสมกว่า อีกประเด็นหนึ่งคือ ชุมชนมีความรู้และได้รับการศึกษากันมากขึ้น การทำงานอย่างอื่นที่เหมาะสมกับความรู้ที่ได้เล่าเรียนกันมา ตอบสนองความพอใจพวกเขาได้ดีกว่าการทำนา ดังนั้นจึงพบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุและวัยผู้ใหญ่เท่านั้นที่ยังคงยึดอาชีพทำนาอย่างเดิม แต่กระบวนการแตกต่างออกไปจากเดิม มีการใช้เทคโนโลยีมาแทนแรงงานคนกันมากขึ้น

ลักษณะการเปลี่ยนวิถีการผลิตและกระบวนการผลิตดังกล่าว ทำให้ระบบความเชื่อดั้งเดิมบางอย่างได้สูญหายไป บางอย่างยังปฏิบัติกันอยู่ แต่ลดความสำคัญลง ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเพราะว่า ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่าง ไม่อาจทำหน้าที่ของมันได้ ชุมชนไม่จำเป็นต้องประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น เพื่อจุดประสงค์อะไร เช่น พิธีไหว้ผีฝ่าย ที่ชาวบ้านเลิกปฏิบัติไป เพราะพวกเขาไม่จำเป็นต้องใช้น้ำจากฝ่ายธรรมชาติ ซึ่งเชื่อว่ามีเจ้าของอีกแล้ว ประเพณีลงแขก แลกเปลี่ยนแรงงานกันก็ลบล้างไป เพราะชุมชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการแรงงานแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนแรงงานไม่เหมาะสมกับสภาพของการผลิตในปัจจุบัน

ดังนั้น ในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน สมาชิกในครอบครัวต่างมีบทบาทหน้าที่และทำงานกัน ไปคนละอย่าง จึงทำให้ความสัมพันธ์ผูกพันกันค่อนข้างน้อยถ้าเทียบกับในอดีตที่ต้องช่วยงานกันภายในครอบครัว ก่อให้เกิดความรักใคร่กันในครอบครัว การทำงานที่ต่างคนต่างทำในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มก็เป็นเพราะผลประโยชน์ร่วมกัน แต่รากฐานเดิมของความเป็นญาติพี่น้องทำให้เกิดการรวมกลุ่มได้ง่ายขึ้นและมีความจริงจังกันพอสมควร ผลของการทำงานนอกชุมชน การติดต่อกับภายนอกชุมชน ทำให้ชาวบ้านได้รู้จักกับคนภายนอกมากขึ้น

ส่วนใหญ่จะเป็นการติดต่อกันในเครือข่ายของธุรกิจ ส่วนการไปมาหาสู่ ร่วมทำบุญในวันสำคัญหรืองานทำบุญในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน การร่วมงานน้อยลง เนื่องจากไม่ค่อยมีเวลา ต่างคนต่างต้องทำงานหนัก มีเวลาว่างเล็กน้อยพวกเขาต้องการพักผ่อนตามอัธยาศัย

การปรับตัวทั้งหลายทั้งปวงนั้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นผลจากปัจจัยภายนอกชุมชนที่ผลักดันให้ชุมชนต้องปฏิบัติอย่างนั้น กระแสการเปลี่ยนแปลง ความเจริญที่ล้นไหลเข้าไปกระทบชุมชนทำให้ชุมชนต้องได้รับผลนั้นแน่นอนและอย่างใหญ่หลวง ชุมชนจึงต้องปรับตัวให้ทัน ดังนั้นข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่า

1. ถึงแม้ว่าชุมชนจะถูกกระทบอย่างรุนแรงจากภายนอก แล้วก่อให้เกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไป แต่ลึก ๆ ในด้านของจิตใจแล้ว ชุมชนยังมีความตระหนักและยังมีรากฐานของความเป็นชุมชนอยู่ ความคิดแบบดั้งเดิมยังคงมีอยู่ เพียงแต่สภาพสังคมเปลี่ยนไป ไม่อาจทำให้พวกเขาแสดงความดีเหล่านั้นออกมา ดังนั้น การที่จะศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนอย่างลึกซึ้งและดึงเอาศักยภาพเฉพาะของชุมชนออกมา เพื่อต้านกับกระแสการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนปรับตัวไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม

2. แนวทางการพัฒนาและการจัดการศึกษาแก่ชุมชน น่าจะหยิบจุดเด่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านมาเป็นฐานในการจัดการศึกษาและการพัฒนา เพื่อยับยั้งการย้ายแรงงานออกจากชุมชน บริการข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้องแก่ชุมชน เพื่อให้รู้เท่าทันเพราะวิถีการผลิตในปัจจุบันชุมชนต้องติดต่อกับพวกพ่อค่านักธุรกิจและบุคคลภายนอกที่เข้ามาอยู่ใหม่ในชุมชนตลอดเวลา จากพื้นฐานของเกษตรกร มีนิสัยที่ยอมรับอะไรง่าย ไม่มีอำนาจในการต่อรอง อาจไม่ทันแล้หลังเสียของพ่อค้าได้ ดังนั้น นักพัฒนาและนักการศึกษาควรจะหาแนวทางให้ชุมชนรู้จักตนเอง และช่วยตัวเองให้รอดพ้นจากภายนอกให้ได้ แนวทางคือ อาจจะต้องสร้างเกราะป้องกันตนเองของชุมชนโดยการตั้งกลุ่มกันขึ้นเพื่อต่อรองและเป็นจุดแลกเปลี่ยนปรึกษาหารือกัน ในทุกเรื่องที่จะทำให้ความเป็นชุมชนของตนไม่เสื่อมหายไป